

JANAR ALA

Sült

Maa. Üks on kindel, me peame rääkima süldist. Miks me süldist rääkima peame? Sest sült on. Kus sült on? Maal. Maal on kindlasti sülti, kindlasti on keegi sülti teinud. Kindlasti ootab sült kenasti sellistesse lainetavate äärtega plekk-kaussidesse vormituna oma sööjat. Või kui lainetavatest kaussidest on natuke puudu tulnud, siis on hädapärast tulnud toime ka tavaliste kaussidega, mis on muidugi mõnevõrra vähendanud süldi köitvust ja andnud lihtsalt ühe prosta kühmulise ringi. Aga ajapikku süüakse kõik ära, midagi ei jäeta järele. Ka tühi kõht on lõpuks ikka see kõige parem kokk.

Oneirism. Eks on linnaski sülti, poodides, kuid kui meie jutu lähtekohaks oleks just poesült, siis seda juttu siin ei oleks, poesült erinevalt maasüldist ei sisalda endas tervet probleemidekompleksi. Linnasült on selline lihtne, seda lihtsalt söö, maasült aga keeruline, seda süües tekib veel midagi, tekib lisaväärtust, õhku, mõtteid, unelust, sellesse saab kaevuda, tekib midagi süldi-oneirilist.

Ema. Ema on kindlasti enne jõule sülti teinud ja tahab seda ka pakkuda. Tegin sülti, ütleb ema, tuled, siis saad süüa. Väga hea, ema, ootan seda väga, sült on parim.

Veranda. Aga kus sült täpsemalt on? Kas sült on kaevus? Ei, sült ei ole kaevus, sest kes sülti kaevu paneb. Ilmselt ta kallerdab verandal, sest verandal on külm ja siis ei jää ka süldile vastikut tehnoloogilist külmkapimaitset külge ja üleüldse on väljas kallerdamine kuidagi õigem ja naturaalsem kui külmkapis seismine. Minna külmal detsembriõhtul pimedale verandale sülti võtma ja kuulda kauguses mõne koera mõttetut haukumist on midagi hoopis muud kui külmkapi ust avada ja sinna sisse vaadata.

Seapea. Üldiselt on levinud arvamus, et sülti tehakse seajalgadest ja seapeast, ehkki mu ema on osutanud nii: tänapäeval ei tee seapeast enam keegi sülti. Seda on iseenesest hea teada, sest seapea sees võib olla igasuguseid kummalisi, häirivaid ja söömist takistavaid pisiobjekte, millest nii mõnigi on kas kontjas, luujas või siis ebamääraselt pehmjas või siis kahtlaselt karvane – nii et nendest ühestki ei saa jagu ja nad tuleb pihku sülitada ja kassile visata, kes ka ei pruugi jagu saada. Keegi ei saa jagu, ei ole seda jagusaamist ollagi.

Aju. Ja üldse, kui mõelda, tunduvad füüsilisusega seotud objektid kuidagi söödavamad kui vaimse substantsiga seotud. Aju peetakse küll mõnel pool delikatessiks, aga ma ise pole aju söömisel väga kindel. Jalad on kuidagi palju kindlamad, sest jalad lihtsalt on, nad on toeks, nad on konkreetsed ja kuidagi päris, pea „nagu-oleks“, pea on mõtlik ja sisemuse mõttes siiski hajus ja ootamatusi täis.

Vanaisa. Kunagi olevat mu vanaisa, kes armastas kanda ka toas vilte (mille kohta öeldi ka „vaalingid“), teinud sülti suitsuseapeast. Talle öeldi, see on suitsuseapea, sellest sülti ei saa. Vanaisa jäi endale kindlaks, et see ei ole suitsuseapea ja mis te loobite tema sülditegemisele kaikaid kodarasse. Vanaisa oli küll, vaalingid jalas, väga ärritunud, kuid hilisemad jutud on välja selgitanud, et tal oli haistmisega (ja ilmselt ka nägemisega) raskusi, sest ei lõhn ega seapea ilme juhatanud teda eksiteelt kõrvale. Vanaisa muide viibis ka Vorkutas vangilaagris 1940. aastatel ja oli veendunud stalinist, aga see tõik kui selline ei oma meie loojutustuse seisukohalt mitte mingisugust tähtsust. Või siiski? Saatus tahtis seekord, et ei juhtuks nii, et ükski sült jääks söömata.

Poesült. Ema on tõdenud: Sulle, Janar, maitseb ju poesült. See pole olnud otseselt rõõmus tõdemus, kuid paraku vastas tõele. Mulle tõesti maitseb poesült rohkem kui maasült ja teha pole midagi. Sülditeo kui sellisega ja seda veel maal on seotud mu elus mõningad traumad.

Karjakööök. Nimelt juhtusin kord väikese poisina vaatama karjaköögi uksest sisse. Meil oli maal ja on siiamaani hoonestuses selline funktsioon nagu karjakööök. Karjakööök oli mingis mõttes hübriidruum, sest see võis vastavalt vajadusele täita nii sauna eesruumi kui ka lauda eesruumi aset. Mingis mõttes võiks siis ka öelda, et karjakööök oli nagu piiriala, millel pidasid omavahel isegi manihheistlikku võitlust valgus (saun, puhtus, inimene) ja pimedus (laut, loomad, mustus), aga las sellised metafoorid praegu jääda tagaplaanile oma elu elama. Kuid ma vaatasin karjaköögi uksest sisse. Ja ma nägin ära.

Keetja. Ja seal tegutses parajasti üks vana... mutt pigem jah, kes sai mu vanematega enam-vähem hästi läbi ja kes oli otsustanud oma süldi sellel korral just meie karjaköögis valmis keeta. Ta oli ka alkohoolik ja üldiselt ei olnud tuntud kui „puhas inimene“, tema kodus valitses „soodom“ ja hais. Kui mindki vahel talle külla kutsuti, keeldusin ma alati pakutud roogadest, viidates sellele, et just kodus sõin. Ning ta ka keetis nii, et oli keedetud. Ma vist isegi taganesin uksest kohe, kui seda keetmise vaatepilti nägin. Vana... mutt oli nimelt üleni süldine, „süldikraam“ oli selle mõningase aja jooksul jõudnud kleepuda kogu tema keha külge, mõistagi esiplaanil tema käpad, kui nii võib öelda, ja mõistagi tema koon. Tema küllaltki ebameeldivad huuled nabistasid veel mingisugust kondijuppi, mille ta ilmselt oli kusagilt potist vahukulbiga või, kes teab, äkki lausa näpuga välja õngitsenud. Võtnud miskit kiire liigutusega keevast potist pöidla ja nimetissõrme vahele ja tõmmanud välja. Teinud selle peale veel: atatatatat, ja puhunud peale.

Vahukulp. Vahukulbiga tekib tegelikult väga huvitav küsimus, hiljaaegu osutas mulle mu pruut, et ta nagu ei tea, millal ta oleks viimati toidult vahtu võtnud, ja vahukulpi ei tea, et keegi kasutaks. Kena, sõelja põhjaga ja päikese käes peegeldav vahukulp. Kuid kas toidud tõesti enam ei vahuta. Kas vahuga on meie ajal lõpp, kas me elame vahulõpu ajastul?

Mullamutt. Mitte et ma enne oleks sülti väga armastanud, aga siis, pärast tolle vanamuti sülditeoga kohtumist, ei tulnud enam midagi välja, siis oli rikutud. Kõiki neid imelikke tükke süldi seest avastades meenus ikka ja meenub tegelikult tänaseni see olukord vanamutt-süldikeetjaga. Seda ei võta mult miski ega keski. Enamasti lõpekski maa-süldi söömine minu jaoks kahjuks sülditegijat solvaval viisil, kui ma ei püüaks seda varjata, sest ma lihtsalt lammutan süldi ära ja pööran selle pahupidi, avastades, et jälle polnud midagi saada, ja üritan siis moodustatud hunnikut varjata, sealt ühtlasi midagi valitult näkitsedes, küll on keeruline. Suhtun sülti nagu mullamutt mulda, küll on lihtne.

Idee. Ometi süldi idee tõmbab, see kallerdis on kuidagi nii mõnus ja ka lihaollus on sellesse jäädvustatud meeldivas aegluubis olekus. Ikka on teada, et on võtta ja siis pettuda. Tahad sellele ikka sinepit või äädikat peale panna, suu sinepi või äädikaga korralikult ära põletada ja siis jõuda jällegi, ümberpööratud süldihunnik enda ees värelemas, jälgida seda kõike nagu mullamutt või nagu lihamutt. Või siis vanamutt?

Syldiroos. Sylt on üks saareke Põhja-Saksamaal. Sellele saarele on iseloomulik väga kidur taimestik, kuid liivane rand, mistõttu seal armastavad käia ka rikkamad sakslased puhkamas. Sylt – põhjamaade kuninganna, teatab meile Syldi tunnuslause. 19. sajandi lõpuni ei kasvanud

saarel ühtegi puud, pärast seda toodi taimestikku rohkem juurde ja kasvatama hakati ka metsa. Muuhulgas on Syldilt võimalik noppida taime nimega syldiroos, mis imporditi algselt Kamtšatkalt ainult Syldile, aga nüüdseks pidi olema laialt levinud. Sült, nagu me teame, peab olema külmas, soojades tingimustes sült hakkub.

Piiriala. Mainisin sauna eesruumi/lauda eesruumi kui piiriala, kus tehti ka sülti ja ilmselt tehakse mõned korrad veel. Sültki on mingis mõttes piiriala ja Juri Lotmani järgi piirialadel just see kõige tihedam semioosis ja infovahetus toimub. Piiriala selles mõttes, et ei kallerdis ega süldi koostisosad tundu nagu kuidagi päris, vaid pigem sellised osaobjektid. Kas süldiga kokku puutudes, seda ära põlates, seda süües, selle üle mõeldes tekivad siis justkui need kõige paremad ja intensiivsemad mõtted? Võib-olla tõesti, ei saa välistada.

Peaaegu läbipaistev. Võtame nüüd vaatluse alla süldi järgmise omaduse, et sült on peaaegu läbipaistev. On läbipaistvaid asju nagu klaas, on läbipaistmatuid asju nagu seapea, kuid kui palju on peaaegu läbipaistvaid asju? Poliitika tegelikult tuleb veel pähe ja eks neid ole veelgi. Või kui päris aus olla, siis on enamik asju ju sellised peaaegu läbipaistvad.

Süldipüss. Kuuldavasti on olemas selline väljend nagu süldipüss, mis siis tähendavat vanemate inimeste keeles sellist lõtva ja lodevamat inimest.

Meat jelly. Inglise keeles on sült muide *meat jelly*.